

Наталія Вячеславівна Кононенко

к. пед. н., викладач кафедри дошкільної педагогіки

Ольга Олегівна Шевченко,

студентка факультету дошкільної педагогіки та психології,

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса

ГРА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО

На сучасному етапі розвитку освітньої системи однією з найважливіших і актуальних проблем є різнобічне виховання активної, вільної, самостійної, відповідальної особистості, що здатна ефективно створювати навколо себе життєвий простір. Дослідженнями вчених доведено, що гра як форма людської діяльності посідає визначальне місце в житті людини: вона є унікальним засобом для самовираження, інструментом до саморозвитку і самовдосконалення особистості (Л. Виготський, К. Грос, С. Рубінштейн, І. Хайзінга та ін.).

Займаючи певне місце в житті дорослих, для дітей гра має значення провідного для їхнього розвитку виду діяльності. Саме тому увага дослідників і педагогів-практиків приділяється активному пошуку нових ігрових освітніх стратегій та концепцій, що дозволяють найбільш ефективно реалізувати освітні можливості цього виховного засобу. Сучасні психолого-педагогічні дослідження гри характеризуються зближенням поглядів на неї як на провідну діяльність дітей дошкільного віку, аналізом її виховних можливостей і засобів їх актуалізації (Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Усова та ін.). При цьому вони переконують, що виховний потенціал гри може бути реалізованим тільки за умови спрямування її дорослими (А. Валлон, Д. Ковач, Р. Пфютце, І. Хоппе та ін.).

Сучасні українські вчені (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко та ін.) досліджують формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку у грі, розвиток моральних стосунків у творчих іграх тощо. За їхніми твердженнями, гра містить більше можливостей для формування особистості дошкільників, ніж будь-яка інша діяльність, оскільки її мотиви мають спонукальну силу і дітям зрозуміле співвідношення мотиву і мети гри.

У педагогічній спадщині К. Д. Ушинського процес становлення особистості розглядається крізь призму впливу на його перебіг саме такого засобу як гра. Вчений наголошував, що гра – це вільна діяльність дитини. У перші 4-5 років життя інтерес до неї, а також різноманітність і якість слідів, залишених грою в дитячих душах, у порівнянні з навчанням, є значно багатшими. Гра формує всі аспекти дитячої душі, її серце, розум, волю; у грі виявляються здібності дитини та відносна сила духу.

К. Д. Ушинський, обґрунтовуючи значення та місце гри в процесі становлення особистості дитини дошкільного віку демонструє, що вона, на відміну від дорослого, сприймає світ безпосередньо, не беручи до уваги суспільні чинники, які найчастіше накладають на життя і досвід дитини негативний відбиток. Дитина дошкільного віку поки що не прагне насолоди від діяльності, а тільки відчуває захоплення від цього життєво важливого заняття: «Дитина сама по собі більш здатна радіти, ніж сумувати, проте якщо ми придивимося до дитячих ігор, то побачимо, що діти, якщо вони ще не зіпсовані, не стільки шукають насолоду у прямому розумінні цього слова, скільки цікавих занять, і дитина щаслива цілком коли вона вся й дуже серйозно захоплена своєю грою або якою-небудь своєю вільно знайденою дитячою справою» [2, с. 401–402]. З огляду на це педагог дошкільної освіти має подбати про те, щоб дитина якнайдовше сприймала будь-яку діяльність, в тому числі і гру, як необхідність, а не лише як насолоду.

Натомість К. Д. Ушинський наголошував, що гра втрачає своє особливе значення, коли вона перестає бути вільною діяльністю дитини: «Дитина, яку смішать і розважають, не грає, але не грає вона й тоді, коли виконує якусь

діяльність за наказом, з бажання догодити старшим та ін. Проте це не позбавляє вихователя можливості мати великий вплив на гру дитини, навчаючи її ігор, добираючи їй для цього товаришів, даючи їй ідеї гри, які вже сама дитина переробить своєю увагою, даючи їй засоби для виконання її невинних фантазій, припиняючи гру, якщо вона шкідливо впливає на дитину» [2, с. 403].

Видатний вітчизняний педагог акцентував увагу на важливості гри в житті дитини, вважаючи її найважливішою умовою всебічного розвитку дитини. Саме тому він ввів термін, який відображає справжню активну сутність дитячої діяльності, називаючи її «грою-роботою»: «Дитина, яка працює з такою насолодою, що не відрізняє гру від роботи і терпляче переносить злигодні, а іноді навіть і значні страждання заради своєї гри-роботи, показує нам ясно, що основний закон людської природи є вільна праця» [3, с. 104]. Педагог вважав гру для дитини дійсністю, значно цікавішою від тої, що відбувається навколо неї: «...вона зрозуміліша, а зрозуміліша вона їй тому, що почасти є її власним витвором... У грі дитина живе, і сліди цього життя глибше лишаються в ній, ніж сліди справжнього життя, в яке вона не могла ще ввійти за складністю його явищ та інтересів» [2, с. 298].

Гру, навчання, вільну діяльність і спілкування К. Д. Ушинський виділяв як найважливіші чинники вільного, демократичного виховання: «Якщо всі ці чотири дії – гра, робота, навчання і, нарешті, саме шкільне або сімейне життя дитини спрямовані до однієї і тієї самої мети вивести людину на шлях вільної улюбленої праці, поставивши її вище від насолод і страждань, треба, щоб на користування першими вона дивилася як на прикрасу головного, насолоду відпочинку, а на другі як на прикрі перешкоди, які треба подолати, щоб працювати» [3, с. 120].

За відсутності гри повноцінне становлення особистості дитини дошкільного віку стає не ефективним, тому втручання дорослих у ігри дітей має бути раціональним та обережним: «Гра тому і є грою, що вона самостійна для дитини; а через це будь-яке втручання дорослого у гру позбавляє її справжньої формуючої сили. Дорослі можуть тільки впливати на

гру, не руйнуючи в ній характеру гри, а саме, постачати матеріал для будівель, якими вже самостійно займеться сама дитина... Вона буде переробляти і перебудовувати куплені вами іграшки не за їх значенням, а за тими елементами, які вливатимуться в неї з навколишнього життя, і ось саме про цей матеріал повинні найбільше дбати батьки й вихователі» [2, с. 300].

Отримані К. Д. Ушинським в ході досліджень та спостережень висновки про гру як про провідний вид діяльності дитини дали змогу визначити цінність дитячої ігрової діяльності: «У справжньому житті дитина не більше, як дитина, істота, що не має ще ніякої самостійності, яку сліпо і безтурботно тягне за собою течія життя; а в грі дитина, вже дозріваюча людина, пробує свої сили і самостійно керує своїми ж витворами» [2, с. 299].

Вільна гра дитини дошкільного віку є її самостійною діяльністю, яку К. Д. Ушинський вважав найважливішою умовою становлення її особистості, вказуючи, що вихователю необхідно, за можливості, вести справу таким чином, щоб дитина знаходила більше щастя в діяльності, ніж прагнула до насолоди, при цьому необхідно пам'ятати про те, що гра, в якій працює дитяча душа, є діяльністю, в якій дитина більше втішається тим, що вона сама зробила, ніж тим, що їй подаровано [2, с. 402].

У педагогічній спадщині К. Д. Ушинського питання щодо значення гри у процесі виховання дитини дошкільного віку перетинається з ідеєю важливості періоду дитинства у житті людини. Саме тому він наголошував на особливому значенні дитячого світу для життя вже дорослої людини у майбутньому і демонстрував помилки дорослих стосовно розуміння цих процесів: «Педагоги часто забували, що дитина не тільки готується жити, а що вона вже живе та що це життя має свої права й свої потреби; ...в житті дитини ігри становлять те саме, що для дорослої людини будь-яка так звана серйозна діяльність» [4, с. 368].

К. Д. Ушинський стверджував, що привчання дитини до самостійної діяльності є важливим моментом і повинно починатися у сім'ї, вважаючи її найважливішим виховним інститутом суспільства. На його думку, необхідно

якомога раніше навчити дитину обходитися без сторонньої допомоги: «Усе, що дитина може зробити сама, вона повинна сама зробити, і вона звикне знаходити в цьому велике задоволення, а головне – виховає в собі не фальшиве, а справжнє почуття незалежності, яке, як ми бачили, все ґрунтується на особистій праці, спирається на упевненість у своїх силах» [2, с. 388].

Отже педагогічна спадщина К. Д. Ушинського демонструє його прихильність до педагогіки партнерства та важливість використання гри в процесі виховання дитини, підтримуючи її вікові потреби та сприяючи формуванню сильного характеру та відповідальної поведінки, волі, наполегливості, ініціативи, здатності долати труднощі та загальному збагаченню особистості дитини.

В умовах модернізації української освіти, зокрема дошкільної, педагогічні ідеї К. Д. Ушинського не втратили свого значення щодо визначення мети, завдань, основних принципів побудови змісту, прийомів і методів організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Саме вони складають основу для визначення завдань і змісту ігрової діяльності, що окреслені у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, чинних програмах розвитку навчання та виховання дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузова А. І. Організація ігрової діяльності в дошкільному навчальному закладі. Дошкільне виховання. 2007. №10. С 8-9.
2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. пер. з рос. / редкол.: В. М. Столетов та інші. К. : Рад. школа, 1983. Т. 1 С. 192-471.
3. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. пер. з рос. / редкол.: В. М. Столетов та інші. К. : Рад. школа, 1983. Т. 1. С. 104-120.
4. Ушинский К. Д. Психологические основы воспитания. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. / под ред. В. Я. Струминского. М. : Гос. уч.-пед. изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1953. Т.1. С. 368.